

Сөзлүк

АБЫП АЙЫ – Абып айы еврей календарының биринчи айыды. Ол март айындан апрель айына ченли болан аралыгы өз ичине алды. Бу айың бейлеки ады Нисандыр.

БУТХАНАНЫҢ ЖЕЛЕП ЭРКЕКЛЕРИ Я АЯЛЛАРЫ – булар бутлара сежде эдилйән ерлерде газанч үчин азгынчылык эден аялларды, кәте эркеклерди. Олар хасыл култы билен мешгулландылар. Муны бутпараз дининиң бир бөлеги сайдылар.

БҮТИНЛЕЙ ЁК ЭТМЕК – ёк этмек аркалы бир ери ве онун илатыны Реббе багыш этмек. Бу ишлик «илаты долы гыр-мак» диймеги-де аңладяр.

ГАЛЛА САДАКАСЫ – Мусаның дөврүнде бу садака чиг, говрулан я-да үвелен галлады. Ол яг ве якымлы ыслы түтетги билен гарылып биширилийәрди.

ГАМЫШ ДЕНЗИ – Гамыш дензи я-да «Гызыл деңиз». «Чыкыш» китабының картасына серет.

ГАН – Төвратда ган гаты мөхүм зат сайыляр я-да меселедирдир. Ган дине Худая дегишли болан дурмуш габы хасап-ланылды. Кимдир бири өлдүрилсе, топрак мурдар болды. Гурбанлыклар хөдүрлененде, ган адамлары ве гурбанлык сыпаларыны мукаддес этмек үчин уланылды.

ГУРБАНЛЫК – еврей халкы дүрли вагтларда айры-айры максатлар билен хер хили гурбанлыклары хөдүр этдилер. Оларың кәси йылда бир гезек, көпүси гүнделик я хачан-да бир кес мукаддес чадыры мурдар эдип, гүнә галанда хөдүрленилди. Гурбанлыклар «Чыкыш» ве «Левилер» китапларында такык беян эдилйәр. Гурбанлыкларың кәбири гурбанлык сыпасының үстүнде якылды. Бейлеки гурбанлыкларда руханылар этиң кәбир бөлегини ийип, галаныны якып

түссә өвүрдилер. Якма гурбанлыга, саламатлык гурбанлыгына ве садакалара гөз айлан.

ГУРБАНЛЫК СЫПАСЫ – үстүнде Худая садакалар ве гурбанлыклар хөдүрленйөн топракдан, дашдан, агачдан я-да бүрүнчден гурлупдыршы. Гурбанлык сыпасының голайында малың дамагы чалнып, ганы легене акдырылды ве гурбанлык сыпасына сепилди. Малың ләши ве кәбир бөлөклери гурбанлык сыпасында якылды.

ГЫЗЫЛ КЕРВЕН – хасыл байрамының башы. Ысрайыллар Магтымгулы айының ахырында илкинжи бугдай хасылы йыгналанда, хасыл мөвсүминиң башыны белләп гечдилер. Бу Песах байрамындан элли гүн соң болды.

ИЧГИ САДАКАСЫ – бу сувук гөрнүшли садака; шерап я-да яг. Булар гурбанлык сыпасының үстүне дөкүлип, Худая хөдүр эдилди.

КАНУН КИТАБЫ – «Канун китабы» энчеме дүзгүнлердир канунлардан ыбарат болан «Канун таглыматларының» айратын бир бөлүми я-да Төврадың башкы тутуш бәш китабыдыр.

КЕРАМАТЛЫ АШЕРА АГАЖЫ – Ашера кенганларың сежде эден өнөлге аял худаының адыдыр. Ашера сежде этмек үчин халкың йыгнанан еринде, оның шекили оюлан агачлар дикилди. Тутуш Гадымы Якын Гүндогарда кераматлы Ашера агажына сежде эдилди. Кәбир роваятларда Ашера Элин, ягны худаың аялыды ве «худаыларың энесиди». Ашера Кенган шәхерлери болан Сорда ве Сидонда эсасы аял худаы сайылыпды.

КЕРУП – перишделериң бир гөрнүши; Худая хызмат эдйән перишделер; ганатлы махлуклар.

ЛЕВИЛИ АДАМЛАР – Левилер Якубың оглы Левиниң несиллеридир. Мусаның дөврүнде Худай леви тиресинден болан Харуның несиллерини руханылыга сайлады; бейлеки левилериң әхлисини мукаддес өйде хызмат эдип, руханылара көмеклешмәге белледи. Леви тиреси үч уруга бөлүнди: Гершоның, Кохадың ве Мерарының несиллери.

МЕСХ ЭТМЕК – кимдир бири месх эдиленде, патышалык я-да руханылык этмек ялы айратын хызмата сайланандыгыны

аңладяр. Айры гойландыгыны гөркезип, онуң депесинден яг гуюлды. Мукаддес этмек үчин гурбанлык сыпалары хем месх эдилди.

МУКАДДЕС – Төвратда «мукаддес» адаты максатлар дәл-де, Худайың максатлары үчин айры гойлан диймеги аңладяр. Бу адамлар я-да мукаддес чадыр ялы затлара дегишлидир. Адаты адамлар ве затлар мукаддес эдиллип, Худайың хызматына ниетленипдир. Олар Худайың хызматындак болан вагтында мукаддес болуп, харам затлара галташмалы дәл-дирлер. Өзлерини мурдар этселер, Худая хызмат этмезлеринден өң ене тәмиз болмалыдырлар.

МУКАДДЕС ӨЙ – даш-төвереге хаятлы ховлы билен гуршалан улы чадырдан ыбарат болан ыбадат өйи. Ховлуда гурбанлык сыпасы, бүрүнч леген, Мукаддес чадыр, ягны Реббе йүз тутулян чадыр дурарды. Чадырың ичинде ики саны отаг барды: мукаддес отаг ве иң мукаддес отаг. Мукаддес отагда үстүнде Реббе хөдүр чөреги гойлан хантагта, садакалар хөдүрлемек үчин энжамлар, якымлы ыслы түтетги сыпасы ве шемдан дурды. Бу отаг Худая гүнделик ыбадат үчин ниетлененди. Иң мукаддес отагда әхт сандыгы дурды. Ысрайыллара ховла гирмәге ыгтыяр берилди. Руханылара мукаддес отага гирмәге ругсат эдилди, йөне иң мукаддес отага дине баш руханы гирип билийәрди. Баш руханы дини адата гөрә, йылда бир гезек тутуш халкы гүнөден сапламак үчин, мукаддес отага гирийәрди. 381-нжи сахыпадакы сурата серет.

МУКАДДЕС ЧАДЫР – Мукаддес чадыр әхт сандыгыны гуту сыны, гурбанлык сыпасыны ве ыбадат үчин бейлеки энжамлары ерлешдирмек үчин гурлан чадырдыр. Онун төвереге хаят билен гуршалып, дашына хаят айлананды. Тутуш гурлуша мукаддес чадыр дийилди. 381-нжи сахыпадакы 2-нжи сурата серет. Ысрайыллар Худайың шу чадырда өзүне махсус шекилде боландыгына ынандылар, ягны Ол Ысрайыл жемагатының арасында билен галды. Сүлейманың дөврүнде гүнлеринде Мукаддес чадыр хемишелик Иерусалымда орнашдырыланда, гөчме мукаддес чадырың орнунан ери дашдан ве агачдан салнан ыбадатхана гурулды билен чалшылды.

НАЗЫР – назыр мукаддеслик дережесини алан хем-де сач-сак-галыны сырмаян сачыны өсдүрүп, шерап хем гүйчли ичгилери ичмекден сакланып, өзүни Реббе багыш этмеги вада берен адам. Бир гудрат себэпли я-да энесинин вадасы аркалы адам назыр боляр. Соңы билен шейле адам өзүни Худая багыш этмек вадасы аркалы билен айратын дережэ эе болды.

НЕФИЛЛЕР – нефиллер Худай огулларындан гелип чыкандыр (Гелип чыкыш 6-нжы бап, 1-4-нжи аятлар). Гелип чыкышда Худай огулларының ики саны эсасы дүшүндириши бар. Олар рехимсизлик билен хөкүм сүрен ерли баштутанлар я-да рухы барлыклар (белки, гөкден ере ташланан перишделер болан). Ким болсалар-да, оларың адамзат гызларына өйленип, уммасыз ири перзентлери өндүрендигини биз билйэрис. Олара «нефиллер» дийилди. Ысрайыллар Кенган юрдуны сынламага гиденлеринде, нефиллери – анаклары гөрдүлөр (Чөлде 13-нжи бап, 33-нжи аят). Анаклар нефиллериң несиллеридир.

ӨЛҮЛӨР ДҮНЙЭСИ – өлүлөр дүнйэси ериң ашагында дийип дүшүнилди, эмма ол довзах дэлдир. Хер кес өленден соң, шу ере инди. Гожалык яшына етип өленинден соң, ата-бабаларыңа говушмак онатды, йөне яш өлмек говы дэлди. Якуп өз оглы Юсуп үчин яс тутса-да тутуп, өлүлөр дүнйэсине инмек исле меди.

ПЕСАХ БАЙРАМЫ – Нисан айының (апрель айының башы) он дөрдүнде ысрайыллар Худайың өзлерини Мүсүр гулчулыгындан азат эдишини ятлама гүни хөкмүнде беллөп гечдилер. Шол гүн Худай Мүсүриң новбахар огулларыны өлдүртмек үчин, Мүсүре өлүм перишдесини ёллады. Перишде ысрайылларың өйүниң үстүнден гечип гитди, чүнки олар бир жанлы гурбанлык берип, ганыны өз гапысының сөесине чалыпдылар.

РЕББЕ ЙҮЗ ТУГУЛЯН ЧАДЫР – бу ер Мусаның Худай билен душунан ериди. Ол Худайың хузурында боландан соң, нурана йүзли шекилде дашара чыкды.

САБАТ ГҮНИ – бу анна гүн яшандан рух гүни гүн яшянча. Ол еврейлерде хепдөниң ахыркы гүни сайыляр. Бу мукадес гүн сайылып, хич бир иш эдил меди. Шол гүн ысрайыллар Худая ыбадат этдилер ве дынч алдылар.

САДАКА – Төврат тержимесинде садака билен гурбанлыгың арасындакы тапавут шудур: садакада мал союлман, эйсем Худая (хич хачан адама дәл) галла, шерап ве ш. м. хөдүрленйөр. Булар гурбанлык сыпасында хөдүрленилди. Садака говы зат үчин миннетдарлык хөкмүндө берилди, мысал үчин, оңат хасыл ве ш. м. «Гурбанлыка» сөзүнө серет!

САЛАМАТЛЫК ГУРБАНЛЫГЫ – бу гурбанлык Худай билен догры гатнашык сакламак үчин берилди. Мал өлдүриленден соң, онуң бир бөлеги гурбанлык сыпасында якылып, галан бөлегини болса гурбанлык берйән адам, ве руханылар биширип ийдилер.

СИНАЙ – бир чөлүн ве Мүсүриң гүндогарындакы дагың ады. Шу дагда Реб ысрайыллара Өзүни аян эдип, олар билен эхт эдишди ве олара Өз кануныны берди. Бу дагың бейлеки ады Хорепдир.

СУВ ХОВДАНЫ – сув ховданы гаялардан оюлып ясалыпды. Оларда агыз сувы сакланды. Ховданларың үстүндө гапагы болуп, ол япылярды.

СҮННЕТ – Ысрайылда Худайың канунларына ве таглыматына табын болжакдыгы барада, адамың Худай билен баглашан мукаддес эхтиниң субутнамасы.

СЫПА – серет: Гурбанлык сыпасы.

УЛЫ ДАШ – ол адамларың дикелдип гоюп, сежде эден улы дашларыды. Олар кераматлы хасапландылар.

УРЫМ ВЕ ТУММЫМ – Урым ве Туммым Төвратда такык суратландырылмаяр. Олар баш руханының хөкүм гурсакчасында гоюлды. Урым ве Туммым Худайың ислегини билмекде уланылды. Оларың бири «хава», бейлекиси «ёк» диймеги аңладан гурра болан болмаклары эхтимал.

ФЫРОВН – мүсүр патышасы.

ХАСЫЛ ТОЙЫ – хасыл байрамының соңы. Ысрайыллар гүйзде үзүмлери ве бейлеки ир-иймишлерини йыгнап гутаранларында, хасыл мөвсүминиң соңуны белледилер. Шу байрамчылык вагтында олар чөлде чадырларда яшан ата-бабаларының хатырасына чатмаларда яшадылар.

ЫСРАЙЫЛ ДҮШЕЛГЕСИ – бу он ики тирәниң эхлисиниң биле бир ерде дүшлән чадыр шәхериди.

ЭФОТ – бу сөз баш руханының еңсиз эшигини суратландырмак үчин уланылар.

ӘХТ САНДЫГЫ – алтына гапланан агач сандык. Йүзүне Он табшырык язылан ики даш бөлеги шол сандыкда онун ичинде сакланды.

ЯКМА ГУРБАНЛЫГЫ – бу айратын гурбанлык болуп, мал сойландан соң, онун әхли бөлеклери гурбанлык сыпасында бүтинлей якылды. Бейлеки гурбанлыктарда кә бөлеклер якылып, бейлекилери ийилди.